

Róziiewicz, Jerzy

"Słownik historyków polskich", Warszawa 1994 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 41/2, 153-165

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Słownik historyków polskich. Warszawa 1994 Wiedza Powszechna, 632 s.

W ostatnim ćwierćwieczu zapanowała u nas swoista moda na opracowywanie i wydawanie przeróżnych słowników biograficznych. Są to słowniki ujęte z punktu widzenia regionalnego (np. Wielkopolski, Warmii i Mazur, Śląska), tematycznego (np. *Polacy w historii i kulturze krajów Europy Zachodniej*) i przede wszystkim dotyczące poszczególnych grup zawodowych lub profesji. Mamy więc wydane polskie słowniki biograficzne: biologów, pracowników książki polskiej, archiwistów, techników, matematyków, teologów, statystyków, pisarzy, dziennikarzy, adwokatów, wybitnych pedagogów, artystów sceny polskiej, plastyków, oficerów powstania listopadowego, generałów WP z dwudziestolecia międzywojennego itd., itp. Szczególnie na polu biografistyki prym wiodą przedstawiciele historii medycyny. Niemal każda dyscyplina medyczna w Polsce ma już opracowaną – lepiej lub gorzej, całościowo lub we fragmentach – swoją historię, do tych opracowań zwykle dodawane są obszernie aneksy, zawierające biogramy wybitniejszych osób, uprawiających daną dziedzinę; dotyczy to na przykład neurologów, chirurgów, stomatologów, urologów, ortopedów, kardiologów, farmaceutów itd. Opracowywane i wydawane są tzw. systemem holenderskim słownik lekarzy polskich XIX wieku, nadwyzwyczajny trud indywidualny niez mordowanego Piotra Szarejki (dotychczas zostały opublikowane dwa tomy) oraz powstający wysiłkiem zbiorowym w Instytucie Historii Nauki PAN *Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX wieku* (wydrukowane dotychczas trzy zeszyty). Do tego należy jeszcze dodać słowniki biograficzne osób związanych z przeróżnymi ośrodkami naukowymi, a głównie z uczelniami wyższymi (np. z Królewskim Uniwersytetem Warszawskim, z Uniwersytetem Wrocławskim, z Uniwersytetem im. M. Kopernika w Toruniu).

Od conajmniej kilkunastu lat Andrzej Śródka (początkowo we współpracy z Pawłem Szczawińskim) opracowuje życiorysy członków Akademii Umiejętności, Polskiej Akademii Umiejętności, Polskiej Akademii Nauk Technicznych, Polskiej Akademii Nauk i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Opublikował techniką małej poligrafii dziesięć okazałych tomów biogramów członków tych korporacji naukowych, obecnie zaś w opracowaniu A. Śródki ukazały się dwa tomy (w układzie alfabetycznym, litery A–L), tym razem wydanych wytwornie (twarda okładka, czytelny druk, niezłej jakości technicznej fotografie) dzieła biograficznego *Uczeni polscy XIX i XX w.* Gdyby ktoś zechciał sporządzić bibliografię polskich słowników biograficznych to zapewne otrzymalibyśmy spory objętościowo zeszyt.

Jednym z najnowszych słowników biograficznych wydanych ostatnio w Polsce jest *Słownik historyków polskich*. Dzieło to zostało opublikowane w końcu 1994 r., rozprowadzono zaś je w pierwszych miesiącach roku następnego. Zostało ono szybko zauważone przez prasę codzienną, jak i przez telewizję. Już w początkach lutego 1995 r. o *Słowniku* w „Gazecie Wyborczej” zamieścił obszerny artykuł refleksyjny profesor Janusz Tazbir (*Strażnicy narodowej pamięci*, 8 II 1995). Większą też recenzję, pióra Tomasza Stańczyka, umieszczono w „Rzeczpospolitej” (*Od Anonima do Zahorskiego*, 18–19 II 1995). Promocja dzieła, zorganizowana przez Towarzystwo Miłośników Historii i Oficynę Wydawniczą «Wiedza Powszechna», odbyła się w Instytucie Historii PAN w dniu 16 marca 1995 r. Zarówno w recenzjach, jak i podczas promocji zwracano uwagę, że *Słownik* jest pracą pionierską, stanowi wręcz pasjonującą lekturę i że powinno ukazać się jego drugie uzupełnione i poprawione wydanie. Z sądami takimi wypada się w pełni zgodzić.

O opracowaniu i wydaniu *Słownika historyków polskich* myślano już dawno. Przede wszystkim trzeba na tym miejscu przypomnieć postać Ryszarda Przelaskowskiego (1903–1971), który w latach 1958–1971 w Instytucie Historii PAN kierował zespołem, opracowującym syntezę historiografii polskiej XIX w. Pod jego redakcją ukazała się *Historiografia polska w dobie pozytywizmu (1865–1900). Kompendium dokumentacyjne* (1968), w którym zamieszczono kilkaset biogramów. Przelaskowski pozostawił też obszerne materiały biograficzne dotyczące historyków XIX i XX w., które po latach zostały udostępnione do wykorzystania przez Redakcję *Słownika*.

Pomysłodawcą opracowania recenzowanego *Słownika historyków polskich* był nieodżałowany profesor Tadeusz Łepkowski. Pomysł narodził się w 1982 r. w stanie wojennym, gdy zawieszono prace nad przygotowywaną w «Wiedzy Powszechnej» *Encyklopedią historii Polski*. Okazało się jednak, że ok. 400 haseł biograficznych wyjętych z *Encyklopedii* to stanowczo za mało by przedstawić całe polskie dziejopisarstwo.

Po czerwcu 1989 r., w nowej sytuacji politycznej, do prawie ukończonego *Słownika* można było dopełnić braki w zakresie historii emigracyjnej, wojskowej, kościelnej oraz eseistyki i publicystyki historycznej, przez co w konsekwencji powiększony został zestaw haseł do 1600. *Słownik* – jak czytamy w nocie od wydawców – zawiera biogramy: „(a) osób zawodowo trudniących się historiografią, tj. badaczy, dydaktyków i popularyzatorów; (b) eseistów i publicystów uprawiających refleksję nad historią; (c) historiozofów; (d) polityków uzasadniających swą działalność argumentacją historyczną i historiozoficzną; (e) pamiętnikarzy (do XVIII w.)” (s. 8). *Słownik* uwzględnia tylko osoby zmarłe przed 1 stycznia 1993 r.

Głównym kryterium osób do zestawu *Słownika* było istotne znaczenie ich dorobku. Uwzględniano wszystkie dziedziny dziejopisarstwa: historię polityczną, społeczną, gospodarczą, wojskową, dzieje kultury materialnej i duchowej, myśl polityczną i społeczną, historię prawa, dzieje Kościoła, historię tzw. nauk

pomocniczych historii, historię nauki, a także archeologię, archiwistykę, bibliografię historyczną, muzeologię. Zasięg terytorialny zestawu haseł nie jest ograniczony. W dotychczasowych wypowiedziach o *Słowniku* zwracano uwagę, że dzieło to zawiera wiele biogramów historyków nie będących Polakami, choć w tytule *Słownika* jasno wyrażono, że dotyczy on historyków polskich. Chodzi tu przede wszystkim o historyków, którzy pisali wyłącznie po łacinie lub niemiecku i działali w XVII i XVIII w. na terenie Gdańska, Elbląga, Torunia oraz o historykach żydowskich (sporo ich umieszczono w *Słowniku*), niektórzy z nich tworzyli tylko w języku hebrajskim (np. Meir ben Samuel). Z tak rozszerzonego zakresu doboru haseł nie czyniłbym zarzutów, wszak włączeni do *Słownika* historycy z Prus Królewskich i Książęcych, z Gdańska czy też żydowscy byli wielorako powiązani z Polską.

Biogramy zbudowane są z czterech części: 1. podstawowe dane personalne; 2. informacje życiorysowe, z uwzględnieniem awansu zawodowego, najważniejszych funkcji i stanowisk; 3. dorobek naukowy bądź publicystyczny, charakterystyka twórczości i działalności, postawa metodologiczna, rola w życiu naukowym; 4. wybrana bibliografia przedmiotowa.

Objętość biogramów waha się od 10 do 200 wierszy, z wyjątkiem biogramu Joachima Lelewela, zdecydowanie najobszerniejszego w *Słowniku*, biogram ten bowiem liczy 330 wierszy. Ponad 140 wierszy poświęcono: M. Handelsmanowi, T. Korzonowi, J. Długoszowi, M. Bobrzyńskiemu, W. Kuli.

Zespół autorski liczy aż 69 osób pochodzących z siedmiu ośrodków naukowych (Warszawy, Krakowa, Łodzi, Lublina, Poznania, Katowic, Olsztyna). Pracował on pod kierunkiem Marii Prosińskiej-Jackl, do której też należy koncepcja i opracowanie redakcyjne *Słownika*. Jest ona także autorką niektórych biogramów. Jej zaangażowanie, fachowość, umiejętności organizacyjne przyczyniły się w bardzo dużej mierze do sukcesu wydawniczego, jakim niewątpliwie jest ukazanie się *Słownika historyków polskich*.

Opracowanie redakcyjne biogramów jest bardzo dobre, korekta także, choć do poszczególnych biogramów wkradły się pewne nieścisłości, przy niektórych zaś należałoby dodać choćby w jednym czy dwóch wierszach istotne informacje, ale to już nie wina redaktorów, a autorów. Tak więc, dla przykładu: w biogramie Zofii Daszyńskiej-Golińskiej nie wspomniano, iż położyła ona znaczne zasługi dla rozwoju historii ekonomii w Polsce, m.in. jako edytor i autor wstępnych opracowań do wydawanych w latach 1911–1918 w serii wydawniczej „Ekonomiści Polscy” prac Skarbka, Kołłątaja, Staszica, Hoene-Wrońskiego, Supińskiego i innych. Jest ona tłumaczką *Historii ekonomii politycznej* I.J. Kellsa (Warszawa 1931, Kraków 1907). Przez cztery lata wykładała historię doktryn politycznych w Wolnej Wszechnicy Polskiej.

W biogramie Henryka Grajewskiego należałoby dobitniej zaznaczyć, że szereg jego prac wkracza do dziedziny historii nauki, jak np. monografia o profesorze gdańskim Janie Schultzu Szuleckim (Łódź 1964). Wyraźny związek z historią

nauki mają też prace Grajewskiego dotyczące węzłowych problemów rozwoju prawodawstwa oraz teoretycznych zagadnień prawnych. W ostatnich latach życia Grajewski rozpoczął szerokie studia z zakresu dziejów historiografii prawniczej.

Maksymilian Gumpłowicz nie mógł być od 1895 r. lektorem na Uniwersytecie Wileńskim, wówczas uniwersytet w Wilnie od ponad sześćdziesięciu lat nie działał.

W biografii Edmunda Jankowskiego należałoby wspomnieć, że wykładał on historię ogrodnictwa w Towarzystwie Kursów Naukowych (1913–1915), w Wyższej Szkole Ogrodniczej (1916–1921) i Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (1921–1929).

W biografii Antoniego Karbowiaka trzeba zaznaczyć, że uzyskał on w polskich uniwersytetach pierwszą docenturę historii oświaty i wychowania (UJ, 1905 r.) i pierwszą profesurę tego przedmiotu (tamże, 1919 r.).

Biogram Bronisława Koskowskiego należy uzupełnić o dwie najważniejsze jego prace z historii farmacji, mianowicie książki: *Propedeutyka farmaceutyczna. Wstęp do nauk farmaceutycznych z uwzględnieniem deontologii i historii farmacji polskiej* (Warszawa 1933) oraz *Zarys historii leków. Przyczynek do historii farmacji* (Warszawa 1935).

W biografii Józefa Rostafińskiego powinna być wymieniona jego najważniejsza praca historyczna *Średniowieczna historia naturalna w Polsce...* (t. 1–2, 1900) oraz informacja, iż w latach 1910–1927 był on przewodniczącym Komisji Historii Nauk Matematyczno-Przyrodniczych PAU.

Biogram Bogdana Suchodolskiego obarczony jest dwoma błędami. Suchodolski zmarł w Konstancinie a nie w Warszawie, nie był on też twórcą Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Za twórcę tej placówki należy raczej uznać Zygmunta Modzelewskiego, pierwszym zaś jej kierownikiem był Waldemar Voisé (1954–1957). Dopiero po nim kierownictwo Zakładu objął B. Suchodolski. Jeśli wymieniamy doktoraty honorowe, jakie otrzymał Suchodolski, to też wymienimy taki doktorat od Uniwersytetu im. Łomonosowa w Moskwie (1988). Może warto dodać, że w latach 1968–1971 Suchodolski był wiceprzewodniczącym Międzynarodowej Akademii Historii Nauki.

Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej w Wilnie nie podlegał organizacyjnie Uniwersytetowi Stefana Batorego, choć z Uniwersytetem ściśle współpracował (przy biografii W. Sukiennickiego).

Władysław Szumowski nie ukończył – jak napisano w *Słowniku* Uniwersytetu Petersburskiego, na tej uczelni studiował zaledwie rok.

Do biografii Edwarda Taylora warto byłoby dodać, że wykładał on na Uniwersytecie Poznańskim ponad dwadzieścia lat historię doktryn ekonomicznych. Wykłady te wydało Koło Prawników i Ekonomistów UP (cz. 1–3, Poznań 1928–1936).

Tadeusz Zieliński wybrany został członkiem korespondentem Cesarskiej Akademii Nauk w Petersburgu w 1893 r., a w 1916 r. został członkiem honorowym tej

Akademii, która po rewolucji lutowej 1917 r. zmieniła nazwę na Rosyjska Akademia Nauk. Użyta w *Słowniku* nazwa Petersburska Akademia Nauk oraz data (1917 r.) wyboru Zielińskiego do tej korporacji naukowej są nieprawidłowe.

Jak już wspomniałem, zestaw biogramów liczy około 1600 haseł. W drugim wydaniu *Słownika* lub też suplemencie do wydania pierwszego zestaw ten może i powinien być znacznie wzbogacony, o ile haseł – bardzo mi trudno na to odpowiedzieć. Na przykład, w przyszłym kolejnym wydaniu *Słownika*, oprócz historyków zmarłych po 1992 r., chyba powinny się znaleźć takie osoby jak: Rozalia (Róża) **Luksemburg** (1870–1919), wprawdzie nieprofesjonalny historyk, ale ze względu na podporządkowanie wywodów historycznych ideologicznym dogmatom, głównie w statystyczno-historycznej monografii *Die industrie Entwicklung Polens* (Lipsk 1898; wyd. pol. *Rozwój przemysłu w Polsce*, 1957), była też ona wieloletnią wykładowcą historii gospodarczej w Szkole Partyjnej SPD i autorką wielu szkiców z historii literatury pięknej (szkice poświęcone A. Mickiewiczowi, F. Schillerowi, L. Tołstojowi i innym).

Nieprofesjonalnym historykiem był też lekarz, pisarz i działacz społeczno-oświatowy oraz polityczny Aleksander **Majkowski** (1876–1938); w przyszłym *Słowniku* powinien się jednak znaleźć jako autor prac historycznych, dotyczących kaszubszczyzny, a głównie wydanego w 1938 r. dzieła, chyba właściwie opowieści historycznej, *Historia Kaszubów* (wyd. ponowne Gdańsk 1991).

W *Słowniku* też powinien się znaleźć biogram Zygmunta **Modzelewskiego** (1900–1954), znanego działacza ruchu robotniczego i dyplomaty, rektora i wykładowcy historii Instytutu Nauk Społecznych przy KC PZPR, zajmującego się historią polityczną XIX i XX w., historią międzynarodowego ruchu robotniczego i historią nauki (był pierwszym przewodniczącym Komitetu Historii Nauki PAN, 1952–1954 i inicjatorem powołania Zakładu Historii Nauki PAN).

Może też powinien znaleźć się w *Słowniku* biogram Stanisława Andrzeja **Radka** (1886–1944?), autora dość obszernych opracowań z historii ruchu robotniczego w Polsce, a napewno tam powinien być zamieszczony choćby krótki życiorys Ksawerego **Świerkowskiego** (1897–1979), historyka zawodowego (ukończone studia historyczne na UW i tamże kilkuletnia asystentura u znakomitego W. Tokarza), autora znacznie ponad stu publikacji z historii książki i bibliotek, długoletniego wykładowcy tego przedmiotu na Uniwersytecie Warszawskim (pod jego kierunkiem wykonano i obroniono 88 prac magisterskich).

Pewnie warto byłoby wzbogacić zestaw biogramów Polaków lub osób polskiego pochodzenia działających poza ziemiami polskimi i zwykle publikującymi prace historyczne w językach obcych. Widziałbym, na przykład – ta problematyka jest mi bardziej znana – w tym przyszłym wydaniu *Słownika* historyków pracujących i tworzących w Rosji w XIX i pierwszych dziesiątkach lat wieku XX. Otóż w *Słowniku* chętnie powitałbym biogramy następujących osób: Władysława **Jurgiewicza** (1818–1898), filologa klasycznego i archeologa, profesora Uniwersytetu Noworosyjskiego w Odessie, autora pionierskich prac o starożytnych koloniach

greckich nad Morzem Czarnym; następnie Dariusza **Nagujewskiego** (1845–1918), profesora Uniwersytetu Kazańskiego, filologa klasycznego i numizmatyka, autora prac z zakresu kultury starożytnego Rzymu, szczególnie literatury pięknej; Jana **Sobestyjańskiego** (1856–1895), historyka praw słowiańskich, profesora Uniwersytetu Charkowskiego, którego obszerna objętościowo książka *Teorie odrębności narodowych i byt prawny starożytnych Słowian* (po rosyjsku, wyd. 2: Charków 1992) wywołała w swoim czasie bardzo żywą polemikę w piśmiennictwie naukowym Rosji, Niemiec, Czech; Włodzimierza **Ulanickiego** (1855–1920), archiwisty, wykładowcy w kilku uniwersytetach rosyjskich, autora książek o rosyjskiej dyplomacji w XVII i XVIII stuleciach oraz szeregu rozpraw z historii prawa międzynarodowego; czy wreszcie Henryka **Wyzińskiego** (1834–1879), profesora historii powszechnej na Uniwersytecie Moskiewskim i niedosłego profesora Szkoły Głównej Warszawskiej (został powołany, ale z powodu powstania styczniowego katedry nie objął), następnie emigranta politycznego we Francji związanego z Hotelem Lambert i kierującego jego agencją informacyjną, publikował też tam artykuły z zakresu historii.

Z innych historyków na obczyźnie, poza Rosją, w *Słowniku* widziałbym Otto **Forsta-Battaglia** (1889–1965), dyplomaty w służbie polskiej, a następnie od 1948 r. profesora historii, literatury polskiej oraz genealogii na Uniwersytecie Wiedeńskim, autora cenionych prac z genealogii.

A jeszcze, czy w tym kolejnym wydaniu *Słownika* nie powinny się znaleźć – sprawa, oczywiście, być może dyskusyjna – biogramy Piotra **Skargi** (1536–1612), nie tyle przecież jako autora *Żywotów świętych*, ale przede wszystkim dlatego, że jego *Kazania sejmowe*, chyba swoisty traktat polityczny, zawierają mnogość odniesień historycznych i historycznych uzasadnień (słusznych czy nie słusznych, to już inna sprawa).

Można byłoby też dyskutować o włączeniu do *Słownika* biogramu księcia biskupa warmińskiego Ignacego **Krasickiego** (1735–1801), nie tyle jako autora wielu utworów literackich, w których wydrwił bezkrytyczny stosunek sarmackiej historiografii do legendarnych dziejów Polski, ale współtwórcy i redaktora encyklopedycznego wydawnictwa czasów stanisławowskich *Zbioru potrzebniejszych wiadomości porządkiem alfabety ułożonych*, w którym zawarł w wielu swych artykułach historycznych nowe spojrzenie na historię Polski, na dzieje narodowe, kulturę, w tym i na dzieje nauki, oświaty i techniki.

Tytuł *Słownik historyków polskich* sugeruje jakby jednoznacznie, że w dziele tym umieszczone są biogramy Polaków zajmujących się twórczo historią, ale – jak już wcześniej nadmieniałem – tak nie jest, włączono bowiem sporo historyków żydowskich oraz gdańszczan i innych badaczy z Pomorza i Śląska, którzy za Polaków raczej się nie uważali, choć problematyka polska w ich badaniach historycznych często była dominująca, a ponadto urodzili się lub działali na terytorium wchodzącym niegdyś i w bliższej przeszłości do państwa polskiego. Nie czynię z tego zarzutu, ale pozwoliłbym sobie na rozpatrzenie problemu: czy

w przyszłym wydaniu *Słownika* nie umieścić więcej biogramów historyków nie polskich, ale zajmujących się w znaczącej części swej pracy badawczej historią Polski i odnoszących się z sympatią do Polski. Mam tu na myśli między innymi takich historyków jak Jakoba Caro (1836–1904), urodzonego w Gnieźnie w rodzinie rabina, późniejszego wybitnego profesora niemieckiego w Uniwersytecie Wrocławskim, który wiele prac napisał o historii Polski, a także kontynuował rozpoczętą przez R. Roepella *Geschichte Polens* (cz. 2–5, 1863–1888). To on właśnie raczej powinien się znaleźć w *Słowniku*, o wiele bardziej zasłużył na to niż uwzględniony w dziele jego brat Jecheskiel, którego niemieckie prace historyczne dotyczyły Żydów polskich.

Byłbym też za tym aby w kolejnym wydaniu *Słownika* w jakimś stopniu odnotować dzieło sekretarza Stanisława Leszczyńskiego Pierre Joseph De La Soligniac Piempie (1687–1773), którego *Histoire Générale...* (Amsterdam 1751) doczekało się tłumaczenia na kilka języków. Tłumaczenia na język polski dokonali pijarzy wileńscy pt. *Historia Polska napisana w języku francuskim przez [...] w pięciu tomach* (Wilno 1763–1767).

Drugą część mojej recenzji poświęcę nieco obszerniej historykom nauki, oświaty i techniki. W *Słowniku* naliczyłem ich około stu pięćdziesięciu, a więc całkiem dobrze, prawie dziesięć procent wszystkich biogramów, zamieszczonych w tym pożytecznym dziele. Dodajmy jednakże, że większość uwzględnionych historyków nauki i techniki to osoby, które jedynie w części swej pracy badawczej zajmowały się historią nauki i techniki, resztę zaś swej twórczości poświęcali historii politycznej, historii gospodarczej lub zgoła innym nie historycznym dyscyplinom. W *Słowniku* bowiem nie znalazł się Joachim Lelewel jako pionierski historyk starożytnej geografii czy też autor *Dziejów bibliotek*, ale jako historyk dziejów politycznych Polski. Podobnych przykładów znaleźlibyśmy dziesiątki. Nie historykami było kilkanaście osób, które niejako na marginesie swej podstawowej twórczości zajmowały się historią nauki, i nie ta dyscyplina przyniosła im sławę, ale właśnie ta podstawowa. Przykładem, niedaleko szukając, są zamieszczone w *Słowniku* biogramy wybitnego botanika Władysława Szafera czy też nie mniej wybitnego językoznawcy Kazimierza Nitscha. Jeśli chodzi o tego ostatniego to w zamieszczeniu w *Słowniku* jego biogramu, jako historyka języka polskiego dostrzegam sporo niekonsekwencji. Nie wiem bowiem czemu nie znaleźli się w *Słowniku* niemniej wybitni historycy języka polskiego, a zarazem autorzy rozpraw z historii językoznawstwa, jak choćby Jan Baudouin de Courtenay, Jan Rozwadowski czy Henryk Ułaszyn.

Ale dajmy spokój roztrząsaniu podobnych szczegółów. Z myślą o powtórnym wydaniu *Słownika*, lub choćby suplementu do niego, proponuję listę osób zajmujących się historią nauki, oświaty (szczególnie wyższej) i techniki, zmarłych przed 1993 r., których widziałbym w gronie dzieła biograficznego historyków polskich. Lista ta jest dość obszerna, ranga naukowa osób do niej włączonych jest różna, jednak bez zbytnich wątpliwości w *Słowniku* powinny się one znaleźć; o innych,

chyba nie zbytnio licznych, można dyskutować, czy zasługują na miejsce w Słowniku.

Przy nazwiskach osób, uszeregowanych alfabetycznie, podaję daty ramowe ich życia i ogólnie, a więc nie zawsze dokładnie szczegółowo, dziedzinę historii nauki i techniki, jaką się zajmowali. Oto ta lista:

Abicht Adolf (1793–1860), wykładowca historii medycyny na UJ.

Adamski Wojciech (1796–1841), historyk botaniki.

Adwentowski Karol (1883–1957), historyk kriogeniki.

Arnold Jerzy Christian (1747–1827), historyk medycyny i nauk przyrodniczych.

Baudouin de Courtenay Jan (1845–1929), historyk językoznawstwa.

Bednarski Adam (1869–1941), historyk medycyny.

Belke Gustaw (1810–1873), historyk nauk przyrodniczych.

Berezowski Eugeniusz (1906–1974), historyk geodezji.

Biegański Władysław (1857–1917), historyk medycyny.

Bilikiewicz Tadeusz (1901–1980), historyk medycyny.

Bizoń Franciszek (1957–1921), historyk wychowania.

Bugiel Włodzimierz (1872–1937), historyk medycyny.

Bukowiecki Henryk (1903–1986), historyk farmacji i botaniki.

Buzun Henryk (1900–1964), historyk mechaniki.

Bychawski Tadeusz (1903–1974), historyk geodezji.

Cząstka Jan Józef (1899–1990), historyk górnictwa naftowego.

Centnerszwer Mieczysław (1879–1944), historyk chemii.

Chwaściński Bolesław (1909–1992), historyk techniki.

Czarnecki Edward (1774–1831), historyk nauki.

Ćwirko-Godycki Michał (1901–1980), historyk medycyny i antropologii.

Danysz-Fleszarowa Regina (1888–1969), historyk geologii.

Dąbska Izydora (1904–1983), historyk logiki.

Doliński Gustaw (1846–1906), historyk oświaty.

Dybowski Benedykt (1833–1930), historyk nauk biologicznych.

Dziewulski Władysław (1878–1962), historyk astronomii.

Fedorowicz Zygmunt (1889–1973), historyk zoologii.

Fleck Ludwik (1896–1961), historyk i filozof medycyny.

Flis Stanisław (1908–1976), historyk medycyny.

Franke Jan Nepomucen (1846–1918), historyk mechaniki.

Gantkowski Paweł (1869–1938), historyk medycyny.

- Gaweł Antoni (1901–1989), historyk geologii.
- Geblewicz Eugeniusz (1904–1974), historyk nauki.
- Gierdziejewski Kazimierz (1888–1957), historyk odlewnictwa.
- Gisman Stanisław (1901–1970), historyk techniki.
- Goetel Walery (1889–1972), historyk nauk o Ziemi.
- Gutt Romuald (1921–1988), historyk medycyny.
- Halicka Antonina (1908–1973), historyk nauk o Ziemi.
- Hanecki Michał (1903–1976), historyk polityczny i historyk medycyny.
- Hanke Edward (1895–1975), historyk medycyny.
- Hechel Fryderyk (1795–1851), historyk medycyny.
- Herman Eufemiusz (1892–1985), historyk medycyny.
- Jabłoński Bolesław (1890–1956), historyk techniki.
- Jaczewski Bohdan (1938–1992), historyk nauki.
- Jaczewski Tadeusz (1899–1974), historyk nauk biologicznych.
- Jankowski Janusz (1889–1971), historyk techniki.
- Jaros Jerzy (1925–1992), historyk górnictwa i hutnictwa.
- Kamiński Michał (1879–1973), historyk astronomii.
- Karpowiczowa Ludmiła (1903–1973), historyk botaniki.
- Klawek Aleksy (1890–1969), historyk teologii.
- Klukowski Zygmunt (1885–1959), historyk medycyny.
- Knot Antoni (1904–1982), historyk oświaty.
- Kohmann Stanisław Wilhelm (1900–1983), historyk medycyny.
- Kołodziejczyk January (1889–1949), historyk botaniki.
- Kossuth Stanisław (1893–1968), historyk górnictwa.
- Krajewski Stanisław (1890–1968), historyk nauk o Ziemi.
- Krakowiecka Ludmiła (1900–1971), historyk medycyny.
- Krupiński Bolesław (1893–1972), historyk górnictwa.
- Krzemieniewski Seweryn Józef (1871–1945), historyk botaniki.
- Kukulski Zbigniew Kazimierz (1908–1971), historyk medycyny.
- Kulczycki Stefan (1893–1960), historyk matematyki.
- Kulczyński Leon (1847–1932), historyk wychowania.
- Lachs Jan (1869–1954), historyk medycyny i farmacji.
- Lampe Wiktor (1875–1962), historyk chemii.
- Lejman Kazimierz Maciej (1907–1985), historyk medycyny.
- Leppert Władysław R. (1848–1920), historyk chemii.

- Liebfeld Alfred (1900–1977), historyk techniki.
Łaskiewicz Antoni (1904–1980), historyk nauk o Ziemi.
Łuczkiwicz Henryk (1826–1891), historyk medycyny.
Majchrowicz Franciszek (1858–1928), historyk oświaty.
Malsburg Karol Ignacy (1856–1942), historyk rolnictwa.
Makowski Stanisław (1889–1962), historyk nauk o Ziemi.
Mańkowski Bolesław (1852–1921), historyk oświaty.
Martinczak Franciszek (1910–1988), historyk medycyny.
Massonius Marian (1862–1945), historyk pedagogiki i oświaty.
Męczkowski Wacław (1862–1922), historyk medycyny.
Mirek Franciszek (1893–1970), historyk socjologii.
Modelska-Strzelecka Bożena (1916–1974), historyk geografii.
Mowszowicz Jakub (1901–1983), historyk botaniki.
Muszyński Jan (1884–1957), historyk farmacji.
Myślicki Ignacy (1874–1935), historyk pedagogiki.
Natanson Władysław (1864–1937), historyk fizyki.
Niemicówna Stanisława (1891–1961), historyk geografii.
Nowakowski Janusz F. (1832–1883), historyk medycyny.
Nowakowski Stanisław (1888–1938), historyk geografii.
Ossowska Maria (1896–1974), historyk nauki.
Ossowski Stanisław (1897–1963), historyk nauki.
Ostachowski Emilian Franciszek (1890–1962), historyk chemii.
Peszke Józef Emilian (1845–1916), historyk medycyny.
Piasecki Eugeniusz (1872–1947), historyk higieny i wychowania fizycznego.
Pieter Józef (1904–1989), historyk psychologii.
Pilecki Jerzy (1908–1962), historyk archeologii.
Popławski Mieczysław (1893–1946), historyk nauki starożytnej.
Proń Stanisław (1892–1971), historyk farmacji.
Rachwał Stanisław (1887–1971), historyk techniki naftowej.
Rausch Bronisław (1916–1963), historyk nauki.
Rembieliński Robert (1894–1975), historyk farmacji.
Rowiński Ksawery (1904–1989), historyk medycyny.
Rozwadowski Jan M. (1867–1935), historyk językoznawstwa.
Rytel Aleksander (1896–1984), historyk medycyny.
Sawicki Kazimierz (1889–1981), historyk geodezji.

- Sawiczewski Józef (1762–1825), historyk farmacji.
- Skarżyński Bolesław (1901–1963), historyk nauk biologicznych.
- Schwann Stanisław (1912–1982), historyk medycyny.
- Skobel Fryderyk (1806–1876), historyk medycyny.
- Skrobacki Andrzej (1928–1992), historyk medycyny.
- Skubała-Tokarska Zofia (1919–1986), historyk nauki.
- Skulimowski Mieczysław (1930–1982), historyk medycyny.
- Smoluchowski Marian (1872–1917), historyk fizyki.
- Sokołowski Alfred Marcin (1850–1924), historyk medycyny.
- Sokół Stanisław (1911–1968), historyk medycyny.
- Sośnicki Kazimierz (1883–1976), historyk pedagogiki.
- Stocki Edward (1909–1978), historyk medycyny.
- Stroński Ignacy (1921–1979), historyk chemii.
- Surzycki Stefan (1864–1936), historyk rolnictwa.
- Szajnocha Władysław (1857–1928), historyk geologii.
- Szeruda Jan (1889–1962), historyk teologii ewangelickiej.
- Szpilczyński Stanisław (1910–1981), historyk medycyny.
- Szwajcerowa-Gruszczyńska Aniela Antonina (1905–1981), historyk nauk przyrodniczych.
- Szymanowski Wojciech (1790–1961), historyk nauki i techniki.
- Święcicki Heliodor (1854–1923), historyk medycyny.
- Talko-Hryncewicz Julian (1850–1936), historyk archeologii i antropologii.
- Teske Armin (1910–1967), historyk fizyki.
- Traunfellner Zdzisław K. (1921–1992), historyk medycyny.
- Trepka Edmund Nekanda (1880–1964), historyk chemii.
- Trzebiński Franciszek (1861–1930), historyk medycyny.
- Urbański Wojciech (1820–1903), historyk nauki.
- Wacek Szczepan (1895–1980), historyk medycyny.
- Wachowski Marian (1903–1970), historyk rolnictwa.
- Wachułka Adam (1909–1991), historyk matematyki.
- Waga Antoni (1799–1890), historyk nauk przyrodniczych.
- Wąsik Wiktor (1883–1963), historyk filozofii i pedagogiki.
- Wenda Kazimierz (1852–1932), historyk farmacji.
- Wierzbicki Romuald (1887–1929), historyk medycyny.
- Wierzbicki Witold (1890–1965), historyk mechaniki.
- Wiktor Zdzisław (1911–1970), historyk medycyny.

Wilk Zdzisław Karol (1893–1968), historyk techniki.
Wiśniowski Tadeusz (1865–1933), historyk geologii.
Woit Jakub (1698–1764), historyk nauki.
Wolfgang Jan Fryderyk (1772–1859), historyk farmacji
Woźniewski Zbigniew (1914–1969), historyk medycyny.
Wybieralski Andrzej (1934–1992), historyk medycyny.
Zajusz Kazimierz (1929–1981), historyk medycyny.
Zborowski Juliusz (1888–1965), historyk górnictwa i hutnictwa.
Zembrzusi Ludwik (1871–1962), historyk medycyny.
Zaremba Waław (1845–1904), historyk medycyny.
Zielewicz Ignacy (1841–1917), historyk medycyny.
Zwoliński Stefan (1900–1982), historyk górnictwa.
Żurawicki Seweryn (1908–1992), historyk ekonomii.

Ponadto po roku 1993 zmarli następujący historycy nauki, oświaty i techniki:

Barycz Henryk (1901–1994), historyk nauki i oświaty.
Biliński Bronisław (1913–1996), historyk nauki i kultury.
Brzozowski Stanisław (1917–1996), historyk nauki i rolnictwa.
Bajałowska Bożena Maria (1922–1993), historyk medycyny.
Dąbrowski Stanisław Henryk (1918–1993), historyk i filozof medycyny.
Hajdukiewicz Leszek (1924–1995), historyk oświaty i kultury.
Jańczak Julian (1932–1995), historyk kartografii.
Jarzęcka Joanna (1923–1994), historyk nauk społecznych.
Kowalska Krystyna Cz. (1915–1994), historyk zoologii.
Kubiatowski Jerzy (1922–1995), historyk techniki.
Olszewski Eugeniusz (1911–1994), historyk i filozof techniki.
Opalek Kazimierz (1918–1995), historyk nauki.
Różański Waław (1913–1994), historyk metalurgii i górnictwa.
Rybka Przemysław (1923–1994), historyk geografii i podróżnictwa.
Voisé Waldemar (1920–1995), historyk nauki i kultury.
Wiślicki Alfred T. (1913–1995), historyk techniki.

Tak więc w przyszłym wydaniu *Słownika historyków polskich* mogłoby się znaleźć ponad trzysta biogramów osób zajmujących się historią nauki, oświaty i techniki. A może warto pomyśleć o opracowaniu – chyba jednak na innych

zasadach – i odrębnym wydaniu słownika biograficznego historyków polskich nauki i techniki.

Jerzy Róziwicz
(Warszawa)

Bettina Meitzner: *Die Gerätschaft der Chymischen Kunst. Der Traktat „De sceuastica artis” des Andreas Libavius von 1606.* Stuttgart 1995 Franz Steiner Verlag, XII + 307 + 108 s., 119 + 112 ryc.

Bettina Meitzner w ramach działającego na Uniwersytecie w Hamburgu studium Griechische und byzantinische Textüberlieferung-Wissenschaftsgeschichte-Humanismusforschung und Neulatein przetłumaczyła i opracowała wydaną w 1606 r. część obszernego podręcznika chemii, którego autorem jest Andreas Libau-Libavius. Nie można omawiać tej części bez podania kilku informacji o całym podręczniku i o jego autorze. Andreas Liebau lub Libau urodził się ok. 1558 r. w Halle nad Saławą w rodzinie tkaczy. Studiował wpierw w łacińskiej szkole w swym rodzinnym mieście. Złatinizowaną formę swego nazwiska przyjął w 1576 r., gdy rozpoczął studia w Wittenberdze. Pracując następnie jako nauczyciel łaciny ukończył w 1588 r. studia medyczne i w tym samym roku objął wykłady z zakresu historii i poezji. W późniejszych latach pracował zarówno jako lekarz miejski, jak też jako inspektor szkół. Zmarł w Koburgu w 1616 r.

Znamy 48 publikacji, których autorem jest Libavius, przy czym niektóre teksty teologiczne ogłaszał on pod będącym anagramem jego imienia i nazwiska pseudonimem Basilius de Varna. Pisma o treści chemicznej stanowią 1/3 jego spuścizny, całość zaś podręcznika wraz z uzupełnieniami – 1/3 pism chemicznych. Libavius wydał w 1597 r. dzieło pt. *Alchemia Andreae Libavii med, D. poet physici Rotenburg.* W formacie 4° (*in quarto*) składało się ono z 18 stron wstępów, 420 stron tekstu i 20 stron indeksu (skorowidzu rzeczowego). Drugie wydanie tego dzieła ukazało się w 1606 r. pt. *Alchymia Andreae Libavii, recognita, emendata et aucta, tum dogmatibus et experimentis nonnullis; tum commentario Medico Physico Chmico: qui Exornatus est Variis Instrumentorum Chymicorum picturis [...].* Wyszło ono w dwa razy większym formacie (2°, *in folio*) i zawiera 20 stron wstępów, 196 stron tekstu i 12 stron skorowidzu. Do tego wydania autor dodał dwa tomy *Commentariorum Alchymiae.* Pierwszy z nich o łącznej objętości 402 stron składa się z następujących części: wstępem jest polemika z poglądami Johanna Riolanusa zatytułowana *Defensio Alchemiae.* Następne części to: 1. *De sceuastica artis* (O oprzyrządowaniu sztuki [chemicznej]); 2. *De Pyrotechnia* (O zastosowaniu ognia); 3. *De distractionibus* (O rozdzielaniu); 4. *De extractionibus* (O ekstrahowaniu); 5. *De modis coadunationum seu compositionum* (O rodzajach powiązań i połączeń); 6. *De Enchiria exaltorum* (O manipulacjach w celu destylowania).